

JE Ks. Kardynał Kurt Koch

"O odpowiedzialności teologii za kwestie ekumenizmu"

Najprzewielebniejszy Księżę Arcybiskupie Stanisławie, Czcigodny Księżę Rektorze, Czcigodny Księżę Dziekanie, Czcigodni Profesorowie i Studenci, Siostry i Bracia, z serca dziękuję Państwu za ten wielki zaszczyt, który okazano mi przez przyznanie doktoratu honoris causa. Cieszę się zwłaszcza z tego, że ten doktorat honoris causa został mi przyznany przez Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, który nosi tak chwalebne imię Jana Pawła II.

Ekumeniczna pasja papieża Jana Pawła II

Cieszę się nie tylko z tego względu, że papież Jan Paweł II udzielił mi w Uroczystość Objawienia Pańskiego 1996 r. w Bazylice Świętego Piotra w Rzymie, święceń biskupich i tym samym sprawił, że stoję w linii sukcesji apostoelskiej wraz z polskimi biskupami. Moja radość wynika również z faktu, że papież Jan Paweł II wyróżniał się jednoznacznym zaangażowaniem w ekumeniczne poszukiwanie dróg odzyskania jedności chrześcijan. Był on głęboko przekonany, że po pierwszym tysiącleciu historii chrześcijaństwa, które było czasem niepodzielnego chrześcijaństwa, i po drugim tysiącleciu, które na Wschodzie i na Zachodzie do prowadziło do głębokich podziałów w Kościele, trzecie tysiąclecie będzie miało do wykonania wielkie zadanie odzyskania na nowo utraconej jedności Kościoła. O ekumenicznych staraniach papieża Jana Pawła II słusznie powiedział Jego najbliższy współpracownik, ówczesny kardynał Joseph Ratzinger, że papież odczuwał podział chrześcijaństwa „od samego początku jako zranienie”, „które dotknęło go bardzo osobiście aż po fizyczne cierpienie” i dlatego postrzegał jako swoje zadanie „uczynienie wszystkiego, aby doprowadzić do zmiany ku jedności” [1]. Papież Jan Paweł II był przede wszystkim przekonany o tym, że urząd Następcy Piotra jest także urzędem jedności i że znajduje „swoje całkiem szczególne wyjaśnienie” [2] w obszarze ekumenizmu. Podkreślił to poprzez swoją encyklikę o zaangażowaniu na rzecz ekumenizmu *Ut unum sint*, która jest pierwszą w historii papieską encykliką o ekumenizmie i której 25-lecie wydania było nam dane obchodzić w maju tego roku.

Papież Jan Paweł II, który wykładał na Państwa Uniwersytecie, pozostawia wielkie ekumeniczne dziedzictwo. Jestem bardzo wdzięczny Wydziałowi Teologii KUL, że przez swoją ekumeniczną pracę zachował wiernie to drogocenne dziedzictwo i że w obliczu dzisiejszych wyzwań potwierdza je w nowy sposób. Wydział Teologii jest bowiem powołany do tego, aby wnieść ważny wkład w postrzeganie spraw ekumenicznych jako priorytetowego obowiązku całego Kościoła, jak to moc no podkreślił Sobór Watykański II w swoim Dekrecie o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*: „O odnowienie jedności troszczyć się ma cały Kościół, zarówno wierni jak i ich pasterze, każdy wedle własnych sił, czy to w codziennym życiu chrześcijańskim, czy też w badaniach teologicznych i historycznych” [3].

Teologia w służbie ekumenicznego kształcenia

Wraz z tą obszerną charakterystyką ekumenicznego zobowiązania staje się jasne, że również od teologii oczekuje się istotnej pomocy przy jego wypełnianiu. Aby teologia mogła wypełnić to zadanie, będzie musiała zwrócić swoje szczególne zainteresowanie ku kształceniu ekumenicznemu. Jego konieczność została już mocno podkreślona przez fakt, że w zaaprobowanym 25 marca 1993 r. przez papieża Jana Pawła II i wydanym przez Papieską Radę ds. Popierania Jedności Chrześcijan Dyrektorium w sprawie zasad i norm dotyczących ekumenizmu cały rozdział trzeci został poświęcony „formacji ekumenicznej w Kościele katolickim”. Przede wszystkim chodzi przy tym o ekumeniczne kształcenie wszystkich ochrzczonych: „Troska o jedność znajduje się w samym sercu koncepcji Kościoła. Formacja ekumeniczna zmierza do tego, by wszyscy chrześcijanie zostali ożywieni duchem ekumenicznym, niezależnie od tego, jaka jest ich misja i konkretna funkcja w świecie i w społeczeństwie” [4]. Aby Kościół mógł spełnić ten obowiązek Dyrektorium ekumeniczne kładzie szczególny akcent na ekumeniczne kształcenie przyszłych duszpasterzy. Chcąc raz jeszcze podkreślić ten obowiązek Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan opublikowała w roku 1998, ponownie za wyraźną aprobatą papieża Jana Pawła II, własny dokument „Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej”.

Szczególne odpowiedzialność ekumeniczna przypada tym teologom, którym w Kościele powierzony został urząd biskupa Kościoła lokalnego. Wskazuje na to prawo kanoniczne Kościoła łacińskiego, które wśród zadań biskupa diecezjalnego, szczególnie zaś w związku z wypełnianiem jego urzędu pasterskiego, mówi o odpowiedzialności biskupa za popieranie jedności chrześcijan: „Do braci niebędących w pełnej wspólności z Kościołem katolickim niech się odnosi życzliwie i z miłością, popierając także ekumenizm, zgodny z myślą Kościoła” [5]. Poprzez to precyzyjne umiejscowienie podkreślony został fakt, że w posłudze biskupa popieranie kwestii ekumenicznych nie jest dodatkowym zadaniem pastoralnym, lecz należy ono do priorytetów. To zadanie staje się jeszcze bardziej wyraźne w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich, w którym ekumenicznemu zadaniu poświęcona jest oddzielna część. Jak w niej czytamy, „czynny udział w ekumenicznym dziele” w szczególny sposób zaleca się pasterzom [6]. Aby biskupom, przede wszystkim tym nowo mianowanym, zaoferować pomoc w przyjęciu ich ekumenicznej odpowiedzialności Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan jeszcze w tym roku opublikuje wytyczne pod tytułem „Ekumeniczne Vademecum”.

Jeśli Wydział Teologii podejmuje troskę o kształcenie ekumeniczne, to wnosi znaczący wkład w przyjęcie ekumenicznej odpowiedzialności Kościoła. Ekumeniczne kształcenie jest także najlepszą gwarancją tego, że również jutro ekumenizm będzie postrzegany jako święte zadanie, a ruch ekumeniczny może osiągnąć swój cel, który polega na przywróceniu widocznej, pełnej jedności

wszystkich ochrzczonych. Stąd nasuwa się dalsze pytanie, jak Wydział Teologii może postrzegać tę ekumeniczną odpowiedzialność?

Odpowiadając na to konkretne pytanie w cytowanych już dokumentach rozróżnia się między specjalistycznymi kursami o ekumenizmie, w których traktuje się o podstawach, metodach i celach ekumenizmu z jednej, i ekumenicznym wymiarze z drugiej strony. Jest on zawarty w nauce i badaniach każdej dyscypliny teologicznej i powinien być rozwijany. Przy tym jest zrozumiałe samo przez się, że obydwie zadania wzajemnie się warunkują. Specjalistyczne kursy ekumenizmu mogą stać się bowiem owocne tylko wtedy, kiedy mogą budować i pogłębiać to, co zostało wypracowane i oparte na ekumenicznych wymiarach i perspektywach poszczególnych dyscyplin teologicznych. Z drugiej zaś strony, poszczególne dyscypliny teologii są zdane na to, że ich ekumeniczne wymiary we własnych kursach zostaną w systematycznym związku skierowane i zogniskowane na rzecz konkretnego ekumenicznego działania.

Wymiar ekumeniczny dyscyplin teologicznych

W następnej części pozwolę sobie poświęcić uwagę nie rozwojowi treści i metod specjalnych ekumenicznych kursów na wydziałach teologicznych, lecz wymiarom ekumenicznym, zawartym w poszczególnych dyscyplinach teologicznych. Ta kwestia winna być sama przez się zrozumiała dla dyscyplin egzegetycznych, uchodzą one bowiem od dawna za dyscypliny wzorcowe dla ekumenicznej współpracy^[7]. Takie wspólne działanie nasunęło się przecież także w celu podjęcia próby poradzenia sobie z Reformacją i z następującym po niej w XVI wieku rozłamek w Kościele Zachodnim. Te wydarzenia były bowiem związane z odmienną lekturą i interpretacją Biblii, przede wszystkim pod względem relacji między Pismem Świętym a Tradycją kościelną. W odwrotnym kierunku znaczeniowym istnieje uzasadnione oczekiwanie, że również przezwyciężenie tego podziału i przywrócenie jedności chrześcijan może stać się możliwe na drodze wspólnej lektury i interpretacji Pisma Świętego. Wspólne wsłuchiwanie się w poświadczone w Piśmie Świętym słowo Boże okazuje się nieodzowne, aby odnaleźć na nowo jedność w wierze; jemu przypada wskutek tego szczególne znaczenie ekumeniczne.

Oczywistym powinno być, że również dyscypliny historyczne są ważne dla kwestii ekumenicznych, ponieważ bez znajomości dziejowych podstaw różnych podziałów Kościoła i ich kulturowych, politycznych i teologicznych kontekstów z jednej, i ekumenicznego ruchu z drugiej strony, nie będziemy w stanie ich zrozumieć. W dyscyplinach historycznych muszą w szczególny sposób zostać zbadane także pozateologiczne czynniki, które doprowadziły do podziałów w Kościele. W tym sensie Yves Congar wskazał już wcześniej, że podział między Wschodem i Zachodem w znacznym stopniu spowodowały kulturowe procesy wyobcowania, dlatego chrześcijaństwo nie poróżniło się przede wszystkim o odmienne formuły nauczania, lecz niejako rozeszło się.⁸ Na tym tle Dekret o ekumenizmie podkreśla:

„Naukę świętej teologii oraz innych dziedzin, zwłaszcza historycznych, należy podawać również i w aspekcie ekumenicznym, by coraz dokładniej odpowiadała faktycznemu stanowi rzeczy” [9].

Także w dyscyplinach systematyczno-teologicznych zawarte są podstawowe aspekty ekumeniczne, które mogłyby zostać ukazane na pod stawie różnych dokumentów zbieżności i konsensusu w kwestiach wiary chrześcijańskiej i konstytucji Kościoła, opracowanych w minionej połowie stulecia w ramach dialogu ekumenicznego. One stały się rzeczywiście „dokumentami rosnącej zgodności” [10] i ukazują jak wielki wkład dyscypliny systematyczno-teologicznej wniosły w przywrócenie jedności chrześcijan. To, co tyczy się teologii systematycznej w ogóle, w perspektywie kwestii ekumenicznych należy w szczególny sposób przypisać eklezjologii [11].

Aspekty ekumeniczne jeszcze wyraźniej niż w dyscyplinach systematyczno-teologicznych są obecne w liturgice, dlatego już Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* podkreśla, że katolicy powinni sobie przyswoić „lepszą znajomość doktryny i historii, życia duchowego i kultowego, psychologii religijnej oraz kultury właściwej braciom” [12]. Najgłębsza istota dialogu ekumenicznego nie polega po prostu na wymianie idei, myśli i teorii, lecz na ubogacającej wymianie darów. Ponieważ różne Kościoły i wspólnoty kościelne zachowują drogocenne dary w swoim życiu liturgicznym, a także odnajdują wielkie – przede wszystkim duchowe – bogactwo w swojej liturgii, to ekumeniczna wymiana liturgicznych darów między różnymi chrześcijańskimi wspólnotami wiary należy do zadań liturgiki, w której ekumeniczny dialog w doksologii jawi się jako przynajmniej równie owocny, jak ten w teologii [13].

Ekumeniczny wymiar kanonistyki można najdobitniej wykazać mając na uwadze prawo kanoniczne Kościołów Wschodnich, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. Papież Jan Paweł II podkreślił przy jego promulgacji w Konstytucji Apostolskiej *Sacri canones*, że kanony CCEO mają obowiązywać, „dopóki nie zostaną uchylone bądź zmienione przez najwyższą władzę kościelną ze słusznych przyczyn, a bezsprzecznie najważniejszym ich celem, w pełni zgodnym ponadto z życzeniami samego Zbawiciela naszego, Jezusa Chrystusa, jest pełne zjednoczenie wszystkich Kościołów Wschodu z Kościołem katolickim”. Pośród tych słusznych przyczyn najważniejszą jest ta ostatnia: „pełne zjednoczenie wszystkich Kościołów Wschodu z Kościołem katolickim” [14]. Klarowne czasowe ograniczenie obowiązywalności CCEO zostało podjęte z ekumenicznej perspektywy, która oznacza konkretnie, że gdy urzeczywistniona zostanie pełna wspólnota między Kościołem katolickim a prawosławnym i Kościołami wschodnio-prawosławnymi, zadanie to zostanie wypełnione i trzeba będzie podjąć starania o nowe prawodawstwo. Tym samym została określona pełna obietnicy wizja, mianowicie rozwój ekumenicznego prawa kanonicznego. W obecnych uwarunkowaniach jest ono oczywiście jeszcze niemożliwe, ponieważ wymaga osiągnięcia jedności Kościoła. W dzisiejszej sytuacji może dotyczyć to tylko

ekumenicznego prawa Kościoła katolickiego. Przez to jednak, że kanonistyka zachowuje pamięć o zatwierdzonym w prawie podstawowym zobowiązaniu dla ekumenizmu wszystkich ochrzczonych, stanowi w ekumenicznej perspektywie wielką pomoc, aby zachować i wspierać jedną z centralnych kwestii Soboru Watykańskiego II.

To, co można powiedzieć o prawie kanonicznym, dotyczy także całej teologii. Tylko wtedy dostrzega ona swoją katolicką odpowiedzialność i posłannictwo oraz wnosi swój nie do przecenienia fundamentalny wkład, jeśli rozumie swoją służbę na rzecz przywrócenia jedności Kościoła. Dzisiejsze przyznanie mi tytułu *doctora honoris causa* postrzegam jako świadectwo, że Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II dostrzega tę odpowiedzialność i przyjmuje ją także jako zobowiązanie na przyszłość. Za tę służbę i za dzisiejszy zaszczyt składam serdeczne podziękowanie Wydziałowi Teologii i Jego Ekscelencji Najprzewielebniejszemu Arcybiskupowi Lublina Stanisławowi Budzikowi.

1 J. Ratzinger / Benedikt XVI., *Die Einheit von Mission und Person in der Gestalt von Johannes Paul II. Zwanzig Jahre einer Geschichte*, w: Tenze, Johannes Paul II. *Mein geliebter Vorgänger* (Augsburg 2008) 15-42, cyt. 40.

2 Johannes Paul II., *Die Schwelle der Hoffnung überschreiten* (Hamburg 1994) 181.

3 *Unitatis redintegratio*, Nr 5.

4 Papińska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan, *Dyrektorium w sprawie zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, Nr 58

5 Canon 383 § 3 CIC 1983.

6 Canon 902-908 CCEO 1990.

7 Por. K. Kardinal Koch, *Exegese im Dienst an der Einheit. Erwartungen an den „Evangelisch-Katholischen Kommentar“ für Kirche und Ökumene*, w: U. Luz / Th. Söding / S. Vollenweider (Hrsg.), *Exegese – ökumenisch engagiert. Der „Evangelisch-Katholische Kommentar“ in der Diskussion über 500 Jahre Reformation* (Ostfildern – Göttingen 2016) 31-41.

8 Y. Congar, *Zerstrittene Christenheit. Wo trennten sich Ost und West* (Wien 1959).

9 *Unitatis redintegratio*, Nr 10.

10 Por. H. Meyer u. a. (Hrsg.), *Dokumente wachsender Übereinstimmung. Sämtliche Berichte und Konsentexte interkonfessioneller Gespräche auf Weltebene*. Tom 1: 1931-1982 (Paderborn – Frankfurt a. M. 1983), tom 2: 1982-1990 (Paderborn – Frankfurt a. M. 1992); tom 3: 1990-2003 (Paderborn – Frankfurt a. M. 2003); J. Oeldemann u. a. (Hrsg.), tom 4: 2001-2010 (Paderborn – Leipzig 2012).

11 Por. H. Destivelle, *L'Oecuménisme n'est pas une spécialité. Enseignement de l'oecuménisme et oecuménisme de l'enseignement: le cas de l'ecclésiologie*, dans: *Idem, Conduis-la vers l'unité par faite. Oecuménisme et synodalité* (Paris 2018)

199-209.

12 Unitatis redintegratio, Nr 9.

13 Por. K. Kardinal Koch, Liturgiereform und Einheit der christlichen Kirchen, w: G. W. Lathrop / M. Stuflesser (Hrsg.), Liturgiereformen in den Kirchen. 50 Jahre nach Sacrosanctum concilium = Theologie der Liturgie. Tom 5 (Regensburg 2013)

111-124, tenże, Liturgie im Dienst der Einheit. Die Bedeutung der Liturgiewissenschaft für Theologie und Ökumene, w: H.-J. Feulner, D. Sper (Hrsg.), 50 Jahre Liturgiewissenschaft und Sakramententheologie an der Universität Wien. Rückblicke – Einblicke – Ausblicke (Wien 2020) 25-44.

14 Jan Paweł II., Constitutio Apostolica "Sacri canones" z 18. października 1990 roku.

kard. Kurt Koch / Lublin